

mnenju dr. Pirjevca (Zbrano delo XII.) tako, kakor pri vsej tedanji mladini, ki «je bila prežeta z opozicijskim duhom proti mogočnemu Metternichu, o katerem je sodila, da izrablja vero in duhovništvo v svoje nazadnjaške namene... Tako se je iz opozicije proti Metternichu rodila tudi opozicija proti veri...» Kakor pri vsej mladini tako tudi pri Prešernu, kot edina izjema med njegovimi dognanji, ne kot globlje spoznanje njegove edinstvene narave, ne kot potreba po lastni misli o svetu in življenju, marveč kakor pri vsej politizirajoči in v hrup vnanjega življenja zamaknjeni mladini njegovega časa: «iz opozicije proti Metternichu».

Poleg izvora Prešernovega svobodomiselstva pojasni dr. Pirjavec z isto spretnostjo takoj nato tudi njegovo vsebino glede kardinalnih življenskih vprašanj: «Mladina se je vdajala svobodomiselnemu ‚freigeistovstvu‘ in sodila tudi duhovnike kot priganjače Metternichovega sistema.» Prva stvar svetovnega nazora je odnošaj napram uradni veri, takoj za tem pa je nedvomno najvažnejše njegovo poglavje — obsojanje ali neobsojanje duhovnikov, zlasti pri svobodomiselstvu tako velikih duhov, kakor je Prešeren. J. V.

O kriterijih in kritičnih metodah. Poglavitna naloga moje ocene Koblarjevega «kritičnega» pregleda «Slovenske književnosti v zadnjih desetih letih» je bila, najti njegov osnovni kriterij in ga logično preiskati glede zmiselnosti in veljavnosti. Razbor je Koblarjevo stališče opredelil kot neodločno omahovanje med kriterijem osebne moči in zvezanosti z narodom, oziroma kot predpostavlanje zvezanosti z narodom kriteriju osebne moči. Tej ugotovitvi ugovarja Koblar, češ, da mu je bil «vsebinski pogled izhodišče, estetska vrednost pa merilo očrtavanja». Nekoliko bolj jasno povedano, je zmisel teh besed, da so vpoštevana dela razvrščena v skupine po njih vsebini, ocenjena in glede umetniške pomembnosti pa da so opredeljena po estetskih vidikih. Zategadelj da njegova izvajanja ne morejo biti omahovanje med obema kriterijema in še manj predpostavlanje vsebinskega estetskemu.

Če primerjam to trditev s prevažnim stavkom njegovega uvoda: «književnik, ki ni srčno zezan s svojim narodom, je tujec med lastnimi ljudmi», postane jasno, da mu zvezanost z narodom ni samo «izhodišče», marveč da mu je postulat, ki je pri vrednotenju vsaj soodločilen. Da je stvar resnično taka, se z vso določnostjo vidi ne le v članku samem, marveč tudi v odgovoru na kritiko, zlasti na tistih mestih, ki se dotikajo mojega tolmačenja pojma «zvezanosti z narodom» in vprašanja «kako» in «kaj». Tam izvaja Koblar v nekoliko drugačni zaporednosti tako-le: Kakor smo Slovenci sploh «vzrasli od ‚kaj‘», tako «je bilo v tem času važnejše ‚kaj‘». Važnejše zlasti zato, ker je «šlo za organičnost naše kulture» in za ohranitev naše narodne samobitnosti. «In čim jasneje in globlje je kdo tudi v literaturi pokazal, kje je doma, tem večji pomen ima za ohranitev in rast našega narodnega življenja.» — Iz teh stavkov se popolnoma jasno vidi Koblarjevo zamenjavanje dveh bistveno različnih, a zelo važnih pojmovnih parov: literature kot narodno-obrambnega sredstva in pa literature kot umetnosti; in drugič — pomembnosti pisatelja kot narodnega borca in pa njegove umetniške pomembnosti. Smatrati prvo v kakoršnihkoli okoliščinah in v kateremkoli zgodovinskem trenutku za vrednoto umetnostnega sveta, je težka zmeta, ki je nekoč v skrajno stopnjevani obliki povzročila znamenito primero in zablodo: Prešeren-Koseski. Pri Koblarju, ki jo sicer taji in vendar hkratu vnovič izreka, je ostala v štadiju omahovanja in rahlega predpostavlanja narodnostne pomembnosti — umetniški, in to ne v življenju, marveč v literaturi. Kajti literatura je, o čemer članek razpravlja, oziroma o čemer naj bi razpravljal.

Zmeda pojmov je v tem primeru tako jasna, da mi je težko in nemogoče verjeti, da bi je Koblar ne mogel videti. In vendar je ne vidi in jo goji z veliko gorečnostjo. Zakaj? Mnogotera njegova namigavanja, ki se nanašajo na to prepletanje literature s politično zgodovino, tako o «pravici in dolžnosti, odkriti negativne sile, pa naj bo danes to komu vseč ali ne, bodisi tu ali tam», potem o «ozirih na — okoliščine» in o nujnosti «pripoznati se k narodni samobitnosti in se ne potuhniti ob kupčijah, ki so se sklepale z narodom» in še «zadrege in kompromisi vsepovsod» — vsa ta namigavanja in opozarjanja me utrjujejo v veri, da ga vodi in da ga je vodilo neko pristrastje političnega izvora, ki ga dela slepega za nepotrebnost njegovega obširnega razpravljanja o kulturno-političnih razmerah in za njegovo dovolj grobo zamenjavanje literarnih in političnih funkcij in kvalitet. Vse, kar namreč Koblar nekaterim sodobnim pisateljem na skrivaj oponaša, je morda resnično in pravilno, vendar nikakor ne spada v literarno zgodovino tako neznatnega obsega, ker na literaturo ni imelo neposrednega ne pomembnega vpliva.

Ta politična vezanost, precenjevanje domačinstva in treh katoliških pisateljev: Preglja, Majcna in Vodnika in pa klasificiranje Novačana in Gradnika, kateri se omenja samo po svojem manj pomembnem delu, me je poleg argumentov, navedenih v kritiki, privedlo do razlage Koblarjevega pojma zvezanosti z narodom, ki ima zavedno ali nezavedno, hote ali proti lastni volji, vendar pa nedvomno končni pomen zvezanosti z narodom kot katoliško enoto. Privedlo me je pa vse to tudi do končne sodbe o kritiško-moralni nevrednosti njegovega očrta, ki jo vzdržujem.

Končno še o moji metodi zavijanja in skokov. Glede poslednjega načina, načina skokov, ni pripomniti drugega, kakor da je ta metoda v kritičnem poslu ne le dopustna, marveč nujna, če ne predstavlja hujšega nego logično zasledovanje enega in istega pojma po vsej razsežnosti besedila. Tem bolj, če je ta pojem osnovne važnosti. Prav tako je ta postopek nujen, če ni nič drugega kakor nanašanje trditev, ki so izrečene v uvodnem in splošnem delu poglavja, na posamezne pojave, ki se obravnavajo v nadaljnjih delih istega poglavja. Govoreč o zavijanju, navaja Koblar dva primera. Prvič pojasnjuje kuriozno mesto svojega uvoda, ki pove, zakaj da bo očrt bolj vrednotenje kot zgodovina. Vrednotenje da bo zaradi tega, ker podaja literarno zgodovino desetih let v «glavnih potezah». Kdor je kdaj razmišljal o zgodovini, ve, da je vsaka zgodovina v nekem zmyslu vrednotenje. Čim krajša je, tem bolj, toda tudi najkrajša je vrednotenje le v nekem zmyslu. Kajti razlikovati je med zgodovinskim vrednotenjem in umetnostnim vrednotenjem. Če je tedaj Koblar poudaril kritični značaj svojega očrta, je moral vsakdo, ki bere razmišljajoč, pričakovati umetnostno kritičen članek in je moral iskati utemeljitve tej obljubi — ne v «glavnih potezah», ki merijo na zgodovinsko kritiko, temveč nekje tam, kjer sem jo iskal jaz. Zlasti če je vpošteval razpravljanje o kriterijih, ki v uvodu sledi onim prvim stavkom.

Drugi primer zavijanja zadeva vprašanje «vpoštevanja» in pretiranega vpoštevanja zunanjih dogodkov. In sicer gre za «prisiljeno logiko besed» ob izrazu «v prvi vrsti vpoštevati». Koblar mi očita, da sem časovni pomen njegovega izraza prisiljeno jemal kvantitativno in je upravičen, kolikor stvar zadeva njegovo obljubo, kjer je izraž resnično mišljen časovno. Nima pa prav, kolikor gre za izpolnitev obljube, in za to predvsem gre, kajti tu ugovarjam zoper njegov dejanski «v prvi vrsti», ki je izpolnjen ne le časovno, temveč tudi kvantitativno. Glede tega sem slej ko prej mnenja, da je očrtavanje kulturno-političnih pojavov tega časa v članku razmeroma preobširno, da je

preobširno namenoma in da se mu pozna iz politične nesvobode izvirajoče veselje zaradi najdene prilike, pa bodisi, da je v resnici še tako malo prikladna.

Josip Vidmar.

Nekaj pojasnil k oceni Lancis Saturae. Gospod J. A. G. ocenjuje mojo «Skledo» pod napačnim «zornim kotom». Kriv sem, kot sedaj vidim, nekoliko sam. V predgovoru sem namreč opozoril na smernice, ki sem jih napisal za lansko poslanico članom «Društva prijateljev humanistične gimnazije», ni se mi pa zdelo potrebno izrečno poudarjati, da je Lanx Satura šele predgradje k stavbi, zidano sicer že v istem slogu, kot bo glavno poslopje, če bo, ali vendarle zgolj pridvor in nič drugega. Jasno je, da pod to klonico nisem utegnil spraviti vsega, kar bi g. G. rad. Sicer bi pa jaz sam knjigo danes bržda že drugače sestavljal: saj se dá brez težave narediti, recimo 20 do 30 garnitur, ne da bi se kako berilo le enkrat ponavljalo. Ob kratkem, g. G. citira velik del mojih smernic in ob njih pokaže, da knjiga ne nudi tega, kar obetajo. Seveda ne povsem, saj tudi noče. Tako hudó pa tudi ni, kakor g. G. omalovažujoče opravi, češ, šiba iz Save pri črnuškem mostu, zdaj pa pogruntaj iz nje, kje Sava izvira, Sherlock Holmes! Jaz bi pa dejal, da kaže vendarle nekaj več Latinca, nego ji g. G. priznava, čeprav vse pravo šele pride in ima ta čitanka svoj glavni namen v tem, da uvajaj «začetnika» v čitanje. Da sem pri sestavljanju delal koncesije tudi dijakovemu «firbcu», kakor g. G. ljubeznivo poščipava, smatram za lepo priznanje in mu ga z zahvalo kvitiram. G. G. pač šolnik ni, zato ne ve, kako se taki reči streže. Vsebinsko pretehtovitih sestavkov ta del čitanke ne strpi premnogo: saj bi zahtevali, celo če bi bili slovensko pisani, od dijaka več zrelosti, nego je premore, denimo, tretješolec na humanistični gimnaziji. Šestošolec realne gimnazije je sicer zrelejši, zato ima pa z jezikom večje težave nego le-oni. Zbog tega sem med drugim tudi epistolografiji odmeril mesto v kašnjem delu. Štejem jo namreč večidel med težje stvari, če hočem kaj prida pokazati. Da sem vzel n. pr. Plinijevo pismo Traianu že tu sèm, je bilo pač zato, ker se na svojem mestu organsko prilega ostalemu, dalje, ker je lahkó in je bilo že po starem načrtu odmerjeno 4. razredu. Jaz vem že zdavnaj sam, da sodijo «latinska pisma med najzanimivejše izraze latinske duševnosti», pa imam že več let nabran prelep kalejdoskop le-takih reči od Kornelije prek Cicerona — Seneke — Plinija — Petrarke pa do, recimo, Leona XIII. in tudi med temi poljubno postavljenimi stebri še mnogokaj, kar bi utegnilo celo g. G. zanimati.

G. G. me je hudo okrtalil zbog neke malenkosti, tako neznatne, da nikar omembe ni vredna. Postavil sem namreč na čelo knjige izven vrstnega reda ostalih beril predelan sestavek iz Rosenthalove vadnice z naslovom «Salus rei publicae summa lex». (Mimogrede opomnim, da je pisan vseskozi gladko, spretno in sintaktično prozorno.) Razen tega sem sam prevzel neko pravljico po Odyseji in jo uvrstil med «Pravljice in legende». Oboje se zdi g. G.-ju huđa pregreha, pa me zbode, češ, kaj štuliš Rosenthala in sebe pa še Miklošiča med Quintiliane in Erasme, ko pa vaša latinščina živa ni. Kdor pogleda v knjigo, bo brž videl, zakaj sem to storil. Sestavek iz Rosenthala mi je bil dobrodošel kot nekaka programatična izpoved, ki sem jo že v naslovu označil: nesrečno pravljico pa sem napisal, ker sem hotel imeti za začetnika vsaj eno v lahkem in obenem šolsko korektnem jeziku. Apuleius je namreč kljub otrebitvi še zmerom dokaj nabrekel, Leg. aur. in Gesta Rom. pa imajo slab jezik, in učenec mora biti že slovniško trden, preden jih čita. No, prepričal sem se, da sem napravil s pravljico otrokom veselje, latinski literaturi pa upam, da nikake škode.